

Oppgjøret med okkupasjonsårene

Stiftelsen norsk Okkupasjonshistorie 20

31100
ni det Diesen
skrev som ingen
positivt.
Det endrer seg

Odd Melsom: Fra kirke og kulturkampen under okkupasjonen. Institutt for norsk okkupasjons-historie.

I og for seg er det riktig at og den side av okkupasjonsfron-ten kommer til orde, man har ønsket en følelse av at meget av det som hendte før, under og etter krigen er et slags tabu. Og Odd Melsom var i forreste rekke blant pressefolkene i N. S.

Jeg tror at Melsom ikke er helt på det rene med, at den alminnelige kvinne og mann i Norge i de fem årene, identifiserte N.S. med okkupasjonsmakten. Og når han ikke er på det rene med den forutsetning, så er det vel fordi han selv gjør det og N.S. innbød til en slik oppfatning.

Uten at man forstår den side av fronten, kan man ikke begripe det som hendte.

Det faller naturlig for meg å begynne med pressen. Jeg burde kanskje føle det som en forrættelse at min avis, Smaale-rens Amtstidende, ikke er tatt med i forfatterens liste over alle aviser, som utkom under hele krigstiden. Og hvorfor utkom disse aviser?

Jo, fordi de fikk ordre om det. Så enkelt var det. Og hvorfor ble jeg og andre i avisene? Jo, fordi vi eller en tverrpolitisk avtale skulle bli der. Et redaksjonskontor er, iallfall i provinsen, et sted hvor alle kan komme med nyheter, fordi en presse-mann feil - eller iallfall flere enn andre - kunne ferdes rundt i hele avisens «nedslagsdistrikt». Men selvnet trodde ikke et

AV HALVOR DIESEN
menneske i Halden-distriktet at det var min mening, det som stod i avisen. På samme måte var det i alle avisdistrikter. Det er derfor uriktig, når forfatteren tillegger de omtalte aviser, som stående bak de siterte utsagn.

Når det gjelder Atenposten, må N.S. ha hatt betydelige vanskeligheter. Sommeren 1942 fikk jeg, i Halden, et spørsmål fra N.S., via en mann som jeg kjente fra Studenter-samfundet, om jeg ville overta sjefredaktørstillingen i Atenposten. Det var ikke vanskelig å svare på det. Jeg sa bare at hvis Atenposten sier naturligvis seg til meg, var det naturligvis en overveieelse verd. Enda en gang til kom en telefon fra ham om samme sak, og da sa jeg bestemt nei, fordi jeg hadde kjøpt aksjemajoriteten i min avis, og aktet å bli i Halden. Det var jo helt på det rene at det man ønsket, var mitt etternavn, som hadde god tradisjon i Atenposten.

Forsten vil jeg tilføye, at jeg har gjennomlevd de to verdenskriger i presse-miljø, og jeg fant ut at det var meget vanskeligere å være redaktør under den første krig enn den annen. Under den første verdenskrig trodde folk det som stod i avisen, under den annen krig trodde de det ikke. Jeg har en kasse på loftet med direktiver fra sensurmyndighetene, som ikke ble brukt, og jeg har ikke hatt hjerte til å brenne dem. Der ligger også chilletter fra korrespondansen med våre forbindelser i Sverige. Det var en enkel kode, vi hadde samme roman på begge sider og brukte et avtalt system med siffer, bujer og antall bokstaver.

I det zatall av høyt begavede

kunstnere, som Melsom forteller om, som gikk inn i N.S., er mange som jeg har den største respekt for, som kunstnere. Ingen av dem hadde såvidt jeg kan se, spilt noen rolle i politikken. Den politiske ukyndighet var like stor som deres kunstneriske evne. De av dem, som var av stor kunstnerisk verdi, er det fortsatt. Jeg behøver bare nevne navn som Hamsun, Cally Monrad, Christian Sinding, Søren Onsager, David Monrad Johansen. Det kunne nevnes flere. Man gjør feil hvis man bedømmer deres kunstneriske prestasjoner etter den nasjonalromantiske bølgen som gikk over dem i okkupasjonsårene.

En ting er jeg fullt enig med forfatteren i. Det var galt å eksekvere dødsdommen over professor Ragnar Skancke. Vel var han ansvarlig, overfor nordmennene for aksjonen mot lærerne, kirken og universitetet, men i 1943 var stemningen blitt såvidt normalisert, at man nøkternt burde ha nedsatt straffen til livsvarig. XX

At Quisling og Hagelin fikk lovens strengeste straff, kan det ikke innvendes noe imot. De hadde allerede før krigen forbindelse med den vordende fiende og forsynte ham med opplysninger som stred mot landets sikkerhet. At Jonas Lie måtte få samme skjebne var rimelig, men han tok straffen i sin egen hånd. Riisnes var som «justisminister», med ansvar for de mord, som fant sted, bl.a. på politifullmektig Eilifsen. Men Riisnes var så «heldig» å bli sinn- syk, da hans sak skulle opp i lagmannsretten. Men der kunne dødsdommene for politisk for-

ræderi også ha sluttet. Av en annen karakter er Rinnanbandens masse-mord, i tyskernes erend. Rinnanbandens adferd ligger på et helt annet plan enn alt det øvrige som hendte under okkupasjonen.

Jeg er kommet til, at en av grunnene til at oppgjøret etter krigen ble av en slik bitterhet, var at en - av nordmenn i sin almindelighet - plutselig får vite, at det var straffbart å være medlem av et politisk parti. Det var ukjent i Norge. I 1940 var det ikke ulovlig, - enn si straffbart, å være medlem av Nasjonal Samling eller noe annet parti. Heller ikke har det hendt at et partis medlemmer blir økonomisk ansvarlig for de dumheter ledelsen begår. Også det var ukjent for norsk rettsvesen. Og så ble det attpå til gitt tilbakevirkende kraft. Begrepsmessig kunne et partimedlem ikke være straffbart, med mindre det knyttet seg til kriminelle forhold. Det var straffbart å myrde folk (som med Rinnanbanden), men ikke fordi de var medlemmer av N.S.

Det ser ut for meg, som at man må løse litt på begrepene, fra begge sider, hvis man tenker på å komme til forståelse av disse problemer. Det er nødvendig at de som var medlemmer av N.S. forstår at «jøssingene» måtte sette likhetstegn mellom dem og okkupasjonsmakten. Det var Terboven som brøt forhandlingene sommeren 1940, og utnevnte de kommisarske statsråder. Det var Terboven, som avskaffet de legitime organisasjoner i politikk og næringsliv. Det var Terboven som

utnevnte Quisling til minister-president, og hele tiden lot ham forstå at Quisling og N.S. intet kunne utrette uten Terbovens samtykke. Det var ikke til å misforstå at Quisling ikke engang kunne «virke» beåndning for dødsdømte nordmenn, i det øyeblikk han fryktet at Terboven da ville ta saken i sin egen hånd. (Eilifsen). Unge mennesker ble narret til å gå i frontkjempertjeneste, hvor de satte livet inn, under tysk kommando. Da Østfold Presseforening ble erklært ulovlig av Terboen, og medlemmer av denne forening møttes til en tvangsfri selskapielig anledning i Sarpsborg, ble samtlige som deltok i selskapet, dagen etter innkalt til tysk Gestapo, for å forklare hva man hadde snakket om.

På den annen side finner jeg det ikke vanskelig å erkjenne at blott og bart medlemskap av N.S. ikke burde kvalifisert til straff, og heller ikke burde etablert noen solidarisk erstatningsplikt for all den elendighet partiets ledelse hadde avstedkommet.

Det er kanskje ikke så rart, at mange av N.S. medlemmer ikke forstod at Terboven lekte «post og røver» med Quisling. Det var lite smigrende at Quisling lot seg bruke på den måten, i betraktning av hans utvilsomt store intelligens. To tapte stortingsvalg i 1930-årene, burde fortalt ham at han ikke var noen førstetype. Men der sviktet altså intelligensen, og drapsugel etter ham, ble skjebnesvangert for mange utmerkede mennesker.

Halvor Diesen.

(HALVOR DIESEN)
Se om afa i Opplysningsvesenetsvesen 15/12/40

Se ved lagte dokument fra "Lansaljonen", Stockholm 6/7.1940
med Koftis - 1999-års versjon av "Lansaljonen" under skriftlig
konferanse 14. desember 1999 i samarbeid med
Fredriksstad Blad/Arpen onsdag 3. september 1980
Disse ble tatt for å ha sett kopier av lagingsnotatet

~~10077~~